

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาพุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑ์  
วัดกระท่อมเสือปลา

ชื่อผู้วิจัย : พระครูสมุห์จุมพล โชติปาโล (คำเซ่ง)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

- : พระมหาทวี มหาปัญโญ, ผศ.ดร. ป.ธ. ๙, พธ.บ. (ปรัชญา),  
ศน.ม.(พุทธศาสนศึกษา), M.Phil., Ph.D. (Buddhist Study)
- : ดร. ดวงเพชร สมศรี, วท.บ., ค.บ., พธ.ม., พธ.ด.  
(พระพุทธศาสนา)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๙

### บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติการสร้างพุทธในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาพุทธปฏิมา ๘๐ ปางในสมัยรัตนโกสินทร์ (๓) เพื่อศึกษาพุทธปฏิมา ๘๐ ปางจากพุทธประวัติในพิพิธภัณฑ์วัดกระท่อมเสือปลา

ผลจากการวิจัยพบว่า พุทธปฏิมาคือ พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นตามคตินิยมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยอย่างต่อเนื่อง พุทธปฏิมาปางมารวิชัยหรือปางผจญมารเป็นปางที่นิยมสร้างทุกสมัยและเป็นพระประธานในพุทธสถาน เนื่องจากความสำคัญในพุทธประวัติตอนที่พระยามารเข้าขัดขวางพระโพธิญาณของพระโพธิสัตว์ พระองค์ทรงชี้ดัชนีให้พระธรณีเป็นพยานว่าในอดีตชาติพระองค์สั่งสมบำเพ็ญบารมีเพียงพอที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาตินี้ พระธรณีจึงปีบมวยดมหลังน้ำที่พระพุทธองค์ทรงหลั่งไว้เมื่อครั้งทรงบำเพ็ญบารมีออกมาไหลท่วมเหล่าพญามารและไพร่พลจนปลาสนาการไปหมดสิ้น

พุทธปฏิมา ๘๐ ปางมีพระพุทธรูปที่แฝงคติความเชื่อ หลักธรรม และพุทธลักษณะพิเศษแห่งมหาบุรุษลักษณะของพระพุทธองค์ไว้ เพื่อเตือนใจพุทธบริษัทให้นำหลักพุทธธรรมมาใช้ช่วยแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติตามหลักธรรมที่ปรากฏในพุทธปฏิมา

พุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑ์วัดกระท่อมเสือปลาสร้างขึ้นมาจากพุทธประวัติเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่สร้างสรรค์เพื่อจรรโลงจาริตประเพณี เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ทำให้ผู้เข้าชมเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องลึกซึ้งและบอกถึงตำนานความเป็นไทยตราบจนถึงปัจจุบัน สมควรที่จะช่วยกันอนุรักษ์ให้ยั่งยืนสืบไป

**Thesis Title** : A Study of the History of 80 Buddha Status  
in Wat Krathum Suea Pla Museum

**Researcher** : Phrakru Samu Jumpon Jotibalo (Kamseng)

**Degree** : Master of Arts (Buddhist Study)

**Thesis Supervisory Committee**

- : PhraMahā Tawee Mahāpañño, Asst. Prof. Dr. Pali IX.,  
B.A., M.A., M. Phil., Ph.D. (Buddhist Study)
- : Dr. Toungetch Somsri, B.S., B.Ed., M.A., Ph.D.  
(Buddhist Study)

**Date of Completion** : 26 March 2016

**ABSTRACT**

This thesis is of 3 objectives namely :- 1) to study the history of the building of the Buddha statues in Buddhism. 2) to study the Buddha statues of 80 Postures in Ratanakosin' period in Thailand. 3) to study the history of the Buddha statues in the Postures of the 80 Buddha from the history of the Buddha in Wat Krathum Suea Pla Museum.

From the research, it is found that :- The Buddha Pañimā is the Buddha Image built from tradition of Thai Culture groups continuously. Buddha Pañimā of Māra Vijaya Postures or Māra Struggles Postures are admirable to be built at every period and there are the biggest Buddha Images in the temples. Because of the importance in the biography of Lord Buddha, when Lord Māra interrupted the enlightenment of Bodhisatta. He pointed out his hand to give the witness of Dharanā that in the part lives that His Majesty collected Pāramās enough for enlightening Buddha hood immediately. Then Dharanā squeezed her bun and poured the water that Lord Buddha kept the merit which cause the water flow over Lord Māra and his soldiers until they sink in the water and disappear.

The 80 Buddha Images which are of the Buddha Postures in Thailand are movement of the Buddha's body which have shown the believes, the Dhammas principles and Lord Buddha's special characteristics (Mahāpurissalakkhaṇas of Lord Buddha) for warning the Buddhist' minds to use

Buddha Dhammas in carrying out their lives and to practice the principles Buddha Dhammas appearing in Buddha Images.

The Buddha Images of 80 Postures at Wat Krathum Suea Pla Museum was built from the Buddha's biography. The Museum of 80 Buddha Images is Buddhist learning place for learning Buddhism, to creating and maintaining the customs and for mind restraint of person in the community. It causes the audiences to understands in correctly and Buddhism profoundly and for telling the Thai legend up to the present time. So, all of us should preserve the 80 Buddha Images in Wat Krathum Suea Pla Museum for a long time.

## กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ก็เพราะอาศัยท่านผู้มีความสำคัญทั้งหลาย ได้แก่ พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดร. ดวงเพชร สมศรี รองประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้แนะนำในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าท่านเหล่านี้จะมีภาระมาก แต่ก็ได้ให้ความอนุเคราะห์ เสียสละเวลาอันมีค่า ตรวจสอบแก้ไข งานวิทยานิพนธ์ให้เป็นอย่างดีตลอดมา

ต้องขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษา งานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ พร้อมทั้งคณาจารย์ของบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธปฎิมา ๘๐ ปางจากพระพุทธประวัติในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอขอบพระคุณท่านพระครูโสภณพิหารกิจ เจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา และพระครูวรวงค์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา ที่ได้ให้การสนับสนุน ติดตามความก้าวหน้า พร้อมทั้งได้ให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และขอขอบพระคุณผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่ได้อนุเคราะห์ช่วยเหลือจนสำเร็จแล้วด้วยดี

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ครอบครัวสุวรรณมุสิโก ผู้ให้การสนับสนุนในการศึกษาครั้งนี้ รวมทั้งกัลยาณมิตรผู้ให้กำลังใจ จนกระทั่งงานวิจัยสำเร็จเป็นอย่างดี

คุณงามความดีอันใดที่เกิดขึ้นจากวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมบูชาพระรัตนตรัย ผู้ให้กำเนิดครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดทั้งผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

พระครูสมุห์จุมพล โชติปาโล (คำเซ่ง)

๓๑ มกราคม ๒๕๕๘

## สารบัญ

| เรื่อง                                                                      | หน้า |
|-----------------------------------------------------------------------------|------|
| บทคัดย่อภาษาไทย                                                             | ก    |
| บทคัดย่อภาษาอังกฤษ                                                          | ข    |
| กิตติกรรมประกาศ                                                             | ง    |
| สารบัญ                                                                      | จ    |
| สารบัญภาพ                                                                   | ช    |
| คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ                                                   | ซ    |
|                                                                             | ญ    |
| <b>บทที่ ๑ บทนำ</b>                                                         | ๑    |
| ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา                                          | ๑    |
| ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย                                                 | ๔    |
| ๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ                                                     | ๔    |
| ๑.๔ ขอบเขตการวิจัย                                                          | ๕    |
| ๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย                                     | ๕    |
| ๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง                                     | ๕    |
| ๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย                                                      | ๘    |
| ๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ                                               | ๘    |
| <b>บทที่ ๒ ประวัติการสร้างพุทธปฏิมาในพระพุทธศาสนา</b>                       | ๙    |
| ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธประวัติจากพุทธปฏิมา                                  | ๙    |
| ๒.๑.๑ ความเป็นมาของพุทธปฏิมา                                                | ๑๐   |
| ๒.๑.๒ ประวัติการสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพ                                 | ๑๔   |
| ๒.๑.๓ ความหมายของพุทธปฏิมา                                                  | ๑๕   |
| ๒.๑.๔ องค์ประกอบ ของพุทธปฏิมา                                               | ๑๘   |
| ๒.๑.๕ ทฤษฎีการสร้างพุทธปฏิมา                                                | ๒๐   |
| ๒.๒ การสร้างพุทธปฏิมาหลังพุทธปรินิพพาน เข้ามาสุวรรณภูมิ ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ | ๒๗   |
| ๒.๒.๑ พุทธปฏิมาสกุลศิลปะอินเดีย (หลังพุทธปรินิพพาน)                         | ๒๘   |
| ๒.๒.๒ พุทธปฏิมาเริ่มเข้ามาในสุวรรณภูมิ                                      | ๓๑   |

|                                                                           |     |
|---------------------------------------------------------------------------|-----|
| ๒.๒.๓ พุทธปฎิมาไทยสมัยต่าง ๆ                                              | ๓๑  |
| ๒.๓ สรุปรูป                                                               | ๔๐  |
| <b>บทที่ ๓ พุทธปฎิมา ๘๐ ปางในสมัยรัตนโกสินทร์</b>                         | ๔๒  |
| ๓.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของพุทธปฎิมา                                    | ๔๒  |
| ๓.๑.๑ ความเป็นมาของพุทธปฎิมา                                              | ๔๒  |
| ๓.๑.๒ ความสำคัญของพุทธปฎิมา                                               | ๔๕  |
| ๓.๑.๓ มุทราของพุทธปฎิมาในคตินิยมอินเดีย                                   | ๔๘  |
| ๓.๒ จำแนกพระพุทธรูป ๘๐ ปางในประเทศไทย                                     | ๔๙  |
| ๓.๒.๑ พระพุทธรูป ๓๗ ปาง และสยามราชกาล                                     | ๕๑  |
| ๓.๒.๒ พุทธปฎิมาหรือพระพุทธรูป ๘๐ ปาง                                      | ๕๓  |
| ๓.๓ หลักธรรมจากพระพุทธรูป ๘๐ ปางในพระพุทธรูปประวัติ                       | ๖๙  |
| ๓.๓.๑ พระกรรมนิยาย                                                        | ๖๙  |
| ๓.๓.๒ พระศก หรือพระเกศาขมวดเป็นก้นหอย                                     | ๗๐  |
| ๓.๓.๓ พระเกตุมาลา                                                         | ๗๐  |
| ๓.๓.๔ พระเนตรมองต่ำ                                                       | ๗๑  |
| ๓.๓.๕ นิ้วพระหัตถ์หรือพระบาทเสมอกัน                                       | ๗๒  |
| ๓.๓.๖ พระบาทแบนเรียบ                                                      | ๗๓  |
| ๓.๔ สรุปรูป                                                               | ๗๓  |
| <b>บทที่ ๔ พุทธปฎิมา ๘๐ ปางจากพุทธประวัติในพิพิธภัณฑวัดกระทุ่มเสือปลา</b> | ๗๕  |
| ๔.๑ พิพิธภัณฑวัดกระทุ่มเสือปลา                                            | ๗๕  |
| ๔.๑.๑ ความเป็นมาของพิพิธภัณฑวัดกระทุ่มเสือปลา                             | ๗๕  |
| ๔.๑.๒ พุทธปฎิมาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน                              | ๗๖  |
| ๔.๑.๓ พิพิธภัณฑพุทธปฎิมาวัดกระทุ่มเสือปลา                                 | ๗๖  |
| ๔.๒ พุทธประวัติของพุทธปฎิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑวัดกระทุ่มเสือปลา            | ๗๘  |
| ๔.๓ คุณค่าพุทธปฎิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑวัดกระทุ่มเสือปลา                    | ๑๑๒ |
| ๔.๓.๑ ด้านความเชื่อและศรัทธา                                              | ๑๑๒ |
| ๔.๓.๒ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี                                             | ๑๑๕ |
| ๔.๓.๒ ด้านพิธีกรรม                                                        | ๑๑๗ |
| ๔.๔ สรุปรูป                                                               | ๑๑๙ |

|                                      |     |
|--------------------------------------|-----|
| บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ  | ๑๒๐ |
| ๕.๑ สรุปผลการวิจัย                   | ๑๒๐ |
| ๕.๒ ข้อเสนอแนะ                       | ๑๒๓ |
| ๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย           | ๑๒๓ |
| ๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ       | ๑๒๔ |
| ๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป | ๑๒๔ |
| บรรณานุกรม                           | ๑๒๕ |
| ภาคผนวก                              | ๑๓๐ |
| ภาคผนวก ก พัฒนาการพุทธปฏิมา          | ๑๓๑ |
| ประวัติผู้วิจัย                      | ๑๓๕ |

## สารบัญภาพ

| ภาพที่ |                                                                 | หน้า   |
|--------|-----------------------------------------------------------------|--------|
| ๑      | องค์ประกอบของพุทธปฏิมา                                          | ๑๙     |
| ๒      | อิริยาบถนั่ง                                                    | ๒๓     |
| ๓      | อิริยาบถยืน                                                     | ๒๓     |
| ๔      | อิริยาบถเดิน                                                    | ๒๔     |
| ๕      | อิริยาบถฉัน                                                     | ๒๕     |
| ๖      | อิริยาบถนอน                                                     | ๒๕     |
| ๗      | พระรัศมี                                                        | ๒๖     |
| ๘      | พระเศียร                                                        | ๒๖     |
| ๙      | พระพักตร์                                                       | ๒๗     |
| ๑๐     | มูทรา (ปางต่าง ๆ)                                               | ๔๘     |
| ๑๑     | พระพุทธรูป ๓๗ ปาง และสยามราชกาล                                 | ๕๑-๕๒  |
| ๑๒     | พุทธปฏิมา หรือพระพุทธรูป ๘๐ ปาง                                 | ๕๓-๖๘  |
| ๑๓     | พุทธประวัติของพุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑวัตถุวัดกระทุ่มเสือปลา | ๗๗     |
| ๑๔     | พุทธปฏิมา ๘๐ ปางในพิพิธภัณฑวัตถุวัดกระทุ่มเสือปลา               | ๗๘-๑๑๑ |
| ๑๕     | ศิลปะอินเดียแบบสาญจี                                            | ๑๒๔    |
| ๑๖     | ศิลปะอินเดียแบบคันธารราชู แบบมถุรา แบบอมราวดี                   | ๑๒๔    |
| ๑๗     | ศิลปะอินเดียแบบคุปตะ แบบหลังคุปตะ                               | ๑๒๕    |
| ๑๘     | ศิลปะอินเดียแบบปาละ เสนะ                                        | ๑๒๕    |
| ๑๙     | พุทธปฏิมาไทย สมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย       | ๑๒๕    |
| ๒๐     | พุทธปฏิมาสมัยอยุธยาตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย                    | ๑๒๖    |
| ๒๑     | พุทธปฏิมาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น                                 | ๑๒๖    |
| ๒๒     | พุทธปฏิมาสมัยปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๙)                             | ๑๒๖    |

## คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

### ๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยแจ้งเล่ม/ ข้อ/ หน้า ตามลำดับดังนี้ ตัวเลขข้างต้นหมายถึง เล่มที่ ตัวเลขตรงกลางหมายถึง ข้อที่ และตัวเลขสุดท้ายหมายถึง หน้า เช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗. ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลกขนธวคคปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และ ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

#### พระวินัยปิฎก

|               |   |                      |            |
|---------------|---|----------------------|------------|
| วิ.มหา. (ไทย) | = | วินัยปิฎก มหาวิภังค์ | (ภาษาไทย)  |
| วิ.ม. (บาลี)  | = | วินัยปิฎก มหาคคปาลี  | (ภาษาบาลี) |
| วิ.ม. (ไทย)   | = | วินัยปิฎก มหาวรรค    | (ภาษาไทย)  |

#### พระสุตตันตปิฎก

|                |   |                                            |           |
|----------------|---|--------------------------------------------|-----------|
| ที.สี. (ไทย)   | = | สุตตันตปิฎกปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค       | (ภาษาไทย) |
| ที.ม. (ไทย)    | = | สุตตันตปิฎกปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค           | (ภาษาไทย) |
| ที.ปา. (ไทย)   | = | สุตตันตปิฎกปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค         | (ภาษาไทย) |
| ม.มู. (ไทย)    | = | สุตตันตปิฎกปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์     | (ภาษาไทย) |
| ม.ม. (ไทย)     | = | สุตตันตปิฎกปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์  | (ภาษาไทย) |
| ส.ส. (ไทย)     | = | สุตตันตปิฎกปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค      | (ภาษาไทย) |
| ส.ม. (ไทย)     | = | สุตตันตปิฎกปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค       | (ภาษาไทย) |
| อง.เอกก. (ไทย) | = | สุตตันตปิฎกปิฎก องคุตตรนิกาย เอกกนิบาต     | (ภาษาไทย) |
| อง.ทุก. (ไทย)  | = | สุตตันตปิฎกปิฎก องคุตตรนิกายนิกาย ฉกกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.ฉก. (ไทย)   | = | สุตตันตปิฎกปิฎก องคุตตรนิกายนิกาย ฉกกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| อง.ทสก. (ไทย)  | = | สุตตันตปิฎกปิฎก องคุตตรนิกายนิกาย ทสกนิบาต | (ภาษาไทย) |
| ขุ.ขุ. (ไทย)   | = | สุตตันตปิฎกปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ       | (ภาษาไทย) |
| ขุ.ธ. (ไทย)    | = | สุตตันตปิฎกปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท          | (ภาษาไทย) |
| ขุ.อุ. (ไทย)   | = | สุตตันตปิฎกปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน           | (ภาษาไทย) |

|               |   |                                      |           |
|---------------|---|--------------------------------------|-----------|
| ช.เถร. (ไทย)  | = | สูตรตันตปิฎกปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา  | (ภาษาไทย) |
| ช.อป. (ไทย)   | = | สูตรตันตปิฎกปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน    | (ภาษาไทย) |
| ช.พุทธ. (ไทย) | = | สูตรตันตปิฎกปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ | (ภาษาไทย) |